

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ООП: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мякушко Оксана Іванівна,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
відділ освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку

Інститут спеціальної педагогіки та психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

o.miakushko@uied.org.ua

Інклюзивне навчання, виступаючи спочатку як соціальне замовлення (що відображає природну потребу у спільному навчанні учнів з різними можливостями та прагнення батьків, щоб їхні діти відвідування освітніх закладів у кроковій доступності), сьогодні, за визнанням UNESCO і OECD виступає як глобальний принцип соціальної справедливості, ключ до соціальної згуртованості та економічного розвитку [8, 11]. OECD підкреслює, що інклюзивна освіта з її глобальними принципами (право кожної дитини на освіту, принцип «leave no learner behind», соціальна інтеграція) — це не лише педагогічна методика, а концептуальний підхід, який має бути інтегрований на усіх рівнях освітньої політики.

І він не забезпечується лише створенням безбар'єрного середовища. Для якісної інклюзивної освіти потрібні нові підходи до розуміння освітніх бар'єрів та їх усунення через організацію навчального процесу, адаптацію навчальних програм і матеріалів, створення умов, які дозволяють кожній дитині розкрити свій потенціал.

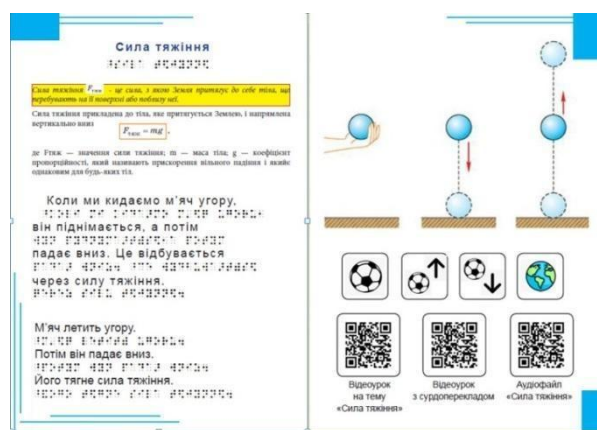
Сучасна концептуальна модель інклюзивної освіти, запропонована OECD [5], базується на багаторівневій підтримці й передбачає задіяння універсальних ресурсів для всіх учнів та додаткових індивідуальних інструментів для тих, хто цього потребує.

Тож на сьогодні одним із ключових викликів для педагогів є пошук універсальних інструментів, які допоможуть працювати з дітьми різних категорій. На сьогодні провідну роль у цьому процесі UNESCO [11] відводить концепції Універсального дизайну освіти (УДО), яка, була розроблена, ґрунтуючись на знаннях про функціонування трьох первинних нейрофізіологічних мереж (розпізнавання вхідної інформації, стратегічної мережі її обробки та афективної мережі, що регулює ставлення до інформації). Відповідно три ключові принципи УДО передбачають різні способи представлення учням інформації, демонстрації ними знань та мотивації/залучення дітей до навчання.

Також слід враховувати, що концепція УДО в англomовних країнах була підготовлена розвитком такої наукової дисципліни, як «педагогічний дизайн» (Instructional Design, Instructional Systems Design), що займається розробкою (на основі знань нейронаук, когнітивної психології про ефективне навчання) найбільш ефективних, раціональних, комфортних способів, методів та систем навчання.

Розробляючи навчальну програму/матеріали на основі УДО, вчитель має визначити, які бар'єри можуть виникнути в учнів на шляху освоєння ними знань та які їх потреби необхідно задовольнити: фізичні (через допоміжні технології); когнітивні, організаційні чи мотиваційні (через ефективне викладання). На відміну від диференційованого навчання (коли готова «єдина» програма модифікується постфактум під індивідуальні потреби учня), універсальний дизайн передбачає закладення альтернатив одразу у навчальний матеріал та методику його викладання, враховуючи різноманітність учнів [8, 11]. Це дозволяє учням з ООП навчатися у своєму темпі та у спосіб, який відповідає їхнім можливостям. Міжнародний досвід підтверджує ефективність впровадження УДО для вищого рівня залучення дітей з ООП до освітнього процесу у країнах [5, 6].

Останнім часом в Україні поширюється ідея створення «єдиних» підручників для всіх категорій дітей в друкованому форматі, де б «на одному розвороті» була б представлена навчальна інформація у різний спосіб. Така ідея виглядає привабливо, проте спроби її реалізувати виявили низку проблем: питання авторства, невідповідності рівнів складності освітніх програм і труднощі змістового характеру; технічної реалізації на всіх етапах та відповідності універсального підручника сучасній нормативній базі, стандартам Держспоживконагляду, санітарним нормам тощо.

Мал.1. Спроба реалізації ідеї «підручника для всіх», де «все на одному розвороті».

Враховуючи вищевикладене, уявляється неможливим створення «універсального підручника» у друкованому форматі як компромісу, оскільки він не задовольняє повною мірою жодну категорію дітей. Це змушує шукати інші підходи до реалізації УДО в Україні.

Єдиний вихід реалізації УДО – електронне освітнє середовище. Для інклюзії необхідне зовсім інше середовище – надлишкове, варіативне, сучасне, інноваційне та науково обґрунтоване. Міжнародний досвід свідчить, що ключовим інструментом реалізації УДО є цифрові технології, а єдиним реальним шляхом його реалізації – створення електронних освітніх середовищ, які забезпечують адаптивність і доступність [8, 11].

Зауважимо, що наголос на інклюзії у 21 столітті стався саме завдяки швидкому розвитку допоміжних технологій, що сприяють навчанню та спілкуванню людей з інвалідністю [10]. При цьому технології розглядаються не як допоміжний елемент, а як ключовий інструмент розвитку інклюзії. Адже вони забезпечують можливості для гнучкості у застосуванні всіх принципів УДО у новому цифровому навчальному

середовищі (Мейєр та ін. цит. за [4]), доступність та відповідність потребам усіх учнів технологічно розширених способів за рахунок багатоформатності (текст, аудіо, відео, інфографіка інтерактивні завдання та ігри, симуляції віртуальної реальності) [4], різних способів представлення та адаптації навчальних матеріалів (регульовані розміри шрифтів, налаштування контрастності кольорів та навігація за допомогою клавіатури для всіх; озвучення тексту для дітей з порушенням зору та з труднощами читання (програми читання з екрану JAWS и NVDA); персоналізовані субтитри та розшифрування відеороликів для учнів із порушеннями слуху; субтитри альтернативного тексту для зображень для учнів з порушеннями зору; інтерактивне реагування на потреби учня, надання глосаріїв, виділення ключових понять, щоб допомогти у розумінні) [3].

На сьогодні у світі сформувалися дві основні стратегії реалізації УДО у цифровому освітньому середовищі: 1) США та Британія роблять ставку на створення е-додатків (тобто, адаптацію вже існуючих освітніх систем за рахунок інтеграції в них цифрових інструментів: мобільних застосунків, плагінів для LMS, автоматичних субтитрів, інструментів для озвучення тексту, адаптованих тестів); 2) Європейські країни надають перевагу створенню цілісних е-середовищ (комплексних порталів, інтегрованих платформ, з багатоформатним контентом, у яких універсальний дизайн вбудований у самій архітектурі освітніх платформ: від дизайну інтерфейсу до інтегрованих модулів підтримки), активно інтегруючи цифрові технології у стандарти інклюзивної освіти.

Обидві стратегії мають свої переваги й недоліки: е-додатки – гнучкі, але фрагментовані і складні для педагогів; е-середовища – системні, але дорогі, їх важче адаптувати під індивідуальні потреби, а впровадження в освітню систему займає роки. Тож оптимальним є поєднання цих підходів (за умови надання живої підтримки учням, адаптації контенту та забезпечення емоційної чутливості).

Україна наразі йде шляхом створення е-додатків. Проте існуюча платформа «Всеукраїнська школа онлайн» має обмежені можливості. Проблеми посилює відсутність єдиного стандарту української жестової мови та недостатнє фінансування перекладу нею змісту підручників.

З нашої точки зору більш цікавим видається досвід Європейських країн зі створення цілісних е-середовищ, оскільки вони враховують одразу потреби різних груп учнів (візуальні, аудіальні, текстові формати, інтерактивні середовища). Також вони враховують педагогічну модель Д. Колба [7] про чотири етапи навчання через досвід: 1) усвідомлення (дізнатись про існування в конкретному досвіді), 2) дослідження (рефлексивне спостереження – осмислення досвіду, аналіз), 3) вивчення (абстрактне концептуалізування – формування понять, моделей, теорій), 4) застосування знань на практиці (активне експериментування). Саме цифрові технології дозволяють реалізувати ці етапи через інтерактивні завдання, мультимедійні матеріали та практичні вправи.

Роль друкованих підручників. Попри безперечні переваги е-середовищ, друковані підручники також залишаються важливими, адже вони не залежать від технічних умов (інтернету, гаджетів), формують навички роботи з текстом у традиційному форматі. Для окремих категорій учнів паперова книжка – не просто альтернатива, а цінний інструмент підтримки, особливо коли потрібна сенсорна стабільність і тактильний контакт (діти з аутизмом або сенсорною гіперчутливістю), візуальна чіткість (діти з порушення зору або дислексією), розвиток моторики (перегортання сторінок тощо), емоційний контакт і відчуття безпеки під час читання з дорослим (діти емоційно нестабільні або тривожні). Як показує практика країн ЄС, друковані матеріали особливо корисні для дітей, які мають труднощі з концентрацією уваги в цифровому середовищі (через рекламу, оновлення і зайві звуки) [5].

Змішане навчання. Тому на сьогодні UNESCO, OECD, UNICEF та Європейська Комісія сходяться на думці, що оптимальним шляхом для інклюзивної освіти є поєднання освітніх е-середовищ і друкованих навчальних матеріалів, тобто стратегія змішаного навчання (*blended learning*), адже дозволяє враховувати різні стилі навчання, рівень доступу до технологій і створити справді інклюзивне середовище [6, 8, 11, 12]. Цей підхід був інтегрований у концепцію УДО, а найновіші міжнародні джерела підтверджують його ефективність [2, 9, 10, 13].

Змішане навчання (ЗН) останнім часом набирає популярності як сучасна освітня модель, що поєднує найкраще від традиційного та онлайн-навчання та створює більш персоналізоване, інклюзивне та ефективне навчальне середовище завдяки гнучкості, адаптивності до різноманітних освітніх потреб учнів, включенню онлайн-матеріалів.

Для дітей з ООП ЗН визнається кориснішим (ніж традиційні підходи) і перспективним завдяки поєднанню гнучкості і доступності онлайн-ресурсів із підтримкою педагога у класі, можливості працювати у власному темпі [2, 13]. ЗН сприяє розвитку цифрових навичок учнів, підвищує їх мотивацію та академічну успішність, особливо за умови використання адаптивного контенту [4, 13]. Водночас успіх залежить від наявної технічної інфраструктури та спеціальної підготовки вчителів.

Найпопулярнішими технологіями ЗН для учнів з ООП є допоміжні технології, комп'ютерні технології та мережеві технології [13], зокрема, інтерактивні веб-сторінки, соціальні мережі та мультимодальні засоби [4]. Однак потенційні переваги ЗН для учнів з ООП часто недооцінюються [4], а більшість існуючих варіантів медіаосвіти недоступні для них [2]. Зауважимо, що мультимедійні матеріали з освітніми фільмами можуть з користю використовуватись в індивідуальній роботі з учнем, в малих та великих групах дітей. Вони можуть бути короткими, стосуючись одного поняття, або у вигляді більш вичерпних і глибоких презентацій того чи іншого поняття (Е. Мейєн, G.A. Vergason). В будь-якому разі вчителю зі своїм помічником слід завчасно їх підготувати під потреби дітей. На жаль, в е-додатку в Україні наводяться посилання на відео, яке може бути задовгим, замість

потрібних для показу дітям коротких його фрагментів. В цьому відношенні цікавим є європейський досвід зі створення електронних бібліотек світлин і зображень, онлайн-депозитаріїв графічних, відео- і аудіо-матеріалів та інших медіа-ресурсів з навчально-освітньою метою (в Ірландії – ImageBank, FIS Film Project; в Шотландії – Scran, iTunes, Twig on Glow та ін.) [1].

Таким чином, для інклюзивної освіти оптимальним є змішане навчання, що поєднує технологічно підтримані стратегії навчання з процедурою навчання, цифрові і друковані ресурси. Міжнародний досвід підтверджує, що саме завдяки синтезу різних форматів реалізується універсальний дизайн освіти і створюється максимально інклюзивне навчальне середовище. Друковані матеріали залишаються незамінними для окремих категорій дітей з ООП. Освітні е-середовища забезпечує універсальний доступ і адаптивність та здатні стати «єдиним для всіх» освітнім простором за умови адаптації контенту, опори на когнітивні моделі навчання та використання цифрових технологій, що забезпечують рівний доступ до освіти.

Перспективи розвитку е-навчання дітей з ООП пов'язане з розвитком інноваційних технологій та використання ШІ, підвищення кваліфікації педагогів щодо опанування цифровими інструментами інклюзії, розвитку державної підтримки (фінансування програм та створення нормативної бази), розвиток онлайн-спільнот для дітей з ООП для є соціальної інтеграції й сприяння їхньої комунікації та взаємопідтримки.

Список використаних джерел:

1. Чекан, О. І. Теоретико-методологічні засади розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами цифровізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.02, 13.00.03. Одеса, 2026. 40 с.
2. Baiju, T. The efficacy of blended learning approach for students with special needs in inclusive classroom settings: a study. *International Journal of Education, Modern Management, Applied Science & Social Science (IJEMMASSS)*. 2021. Vol.03, №03(I). P.105-110. URL: <https://www.inspirajournals.com/uploads/Issues/300813863.pdf> (Last accessed: 29.03.2026).
3. Best Practices for Supporting Learners with Disabilities in Blended Settings. Theflexedu: веб-сайт. URL: <https://theflexedu.com/supporting-learners-with-disabilities-in-blended-settings/> (Last accessed: 29.03.2026).
4. Blended Learning: Empowering Students with Special Needs. Alternative Amie: веб-сайт. URL: <https://alternativeamie.com/2023/10/22/blended-learning-empowering-students-with-special-needs/> (Last accessed: 29.03.2026).

5. Promoting inclusive education for diverse societies: A conceptual framework / Cerna L., et al. OECD Education Working Paper No. 260. Париж: OECD, 2021. 45 p.
6. European Commission. Blended learning for inclusion: exploring challenges and enabling factors. Key messages and illustrative examples. Люксембург: Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://op.europa.eu/fr/publication-detail/-/publication/166bebc7-96e2-11ed-b508-01aa75ed71a1/language-en> (Last accessed: 29.03.2026).
7. Kolb D. A. Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Vol. 1. Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1984. 383 p.
8. OECD. Equity and Inclusion in Education: Finding Strength through Diversity. Париж: OECD Publishing, 2023. 372 с. DOI: 10.1787/e9072e21-en.
9. Rose D., Meyer A., Gordon D. Universal Design for Learning: Theory and practice. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing, 2013. 278 p.
10. Ruhela V. S. The impact of remote and blended learning on special education: Recent trends and implications. International Journal of Research in Special Education. 2023. Vol. 3, № 2. P. 29–35. URL: <https://www.rehabilitationjournals.com/special-education-journal/article/60/3-2-2-508.pdf> (Last accessed: 29.03.2026).
11. UNESCO. Inclusion in education. Париж: UNESCO, 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/education/inclusion> (Last accessed: 25.03.2026).
12. UNICEF. Practical Guide to Blended/Remote Learning and Children with Disabilities. Нью-Йорк: UNICEF, 2022. URL: <https://www.unicef.org> (Last accessed: 25.03.2026).
13. Zavaraki E., Schneider D. Blended Learning Approach for Students with Special Educational Needs: A Systematic Review. Женева: University of Geneva, 2021. URL: <https://jesp.thebrpi.org> (Last accessed: 25.03.2026).